
KÖNYVEK

MAJOR ÁGNES

major.agnes@abtk.hu

ORCID: 0000-0003-0586-0969

Michael LACKEY. *Biofiction: An Introduction*. Routledge: London–New York, 2022. 185.

A biofikció-kutatás az utóbbi években az angolszász elméleti diskurzusban valóságos trenddé nőtte ki magát, ami nem csoda, hiszen a biofikció az elmúlt évtizedek egyik meghatározó irodalmi formája lett, olyan szerzőkkel, mint Peter Carey, Hilary Mantel, Michael Cunningham, Joyce Carol Oates és mások.

A 'biográfia' (*biographie/biography*) és 'fikció' (*fiction*) szavak krízisából született neologizmus első felbukkanása minden bizonnyal Alain Buisine francia irodalomteoretikushoz köthető, aki 1991-es *Biofictions* című esszéjében a posztmodern felől igyekszik meghatározni a kategóriát. Az életrajzok különféle regényesítési kísérletei (életrajzi regény, regényes életrajz, életrajzi esszé stb.) már a 20. század elején is nagy népszerűségnek örvendtek, ennek köszönhetően pedig a fikció és életrajz közötti határvonal is előtérbe kerülhetett. A kérdéskör tényleges problematizálása azonban az 1960-as évek posztmodern törekvéseihez köthető, hiszen Derrida, Barthes és Foucault az objektivitás és az igazság fogalmainak dekonstrukcióját célzó elméletei olyan paradigmaváltást eredményeztek, amely az életrajzi alakokat és tényeket fikcionalizáló szövegek előállítására is hatással volt.

Lackey *Biofiction* című kötete átfogó képet nyújt a műfaj eredetéről és genealógiájáról: elsősorban nem a fogalom, hanem az irodalmi forma alakulását követi végig. A munka négy nagyobb egysége tizenkét tematikus fejezetet tartalmaz. Az első rész (*The Nineteenth-Century Origins*) a biofikciót mint önálló műfajt tárgyalja, amelyet azonban a történelmi fikció almfajaként szokás kategorizálni. A szerző itt David Lodge azon elgondolásá-

ra reagál, miszerint a tényleges személyekről szóló regények, azaz az életrajzi regények újkeletű jelenségek, egyúttal a posztmodern termékei volnának: Lackey szerint a biofikciók már a 19. században is jelentősek voltak, és azt állítja, hogy a biofikció nem a történelmi regényírás egyik almfaja, hanem annak ellenpontjaként született meg. Lackey áttekintő elméleti munkájában az életrajzi regény definiálása és pozicionálása érdekében Lukács György 1937-ben kidolgozott történelmiregény-felfogásához fordul, hogy aztán kritikus ítéletet mondjon róla. Lukács szerint a történelmi regényben fiktív és átlagos figura áll a középpontban, aki reprezentatív jellegéből adódóan alkalmas arra, hogy meghatározó társadalmi-történelmi események kiváltó okait és törvényszerűségeit szemléltesse. Az életrajzi regényt Lukács a történelmi regény alfajaként értelmezi, és számonkéri rajta a történelmi pontosságot, így nem csoda, hogy elmarasztalóan bírálja azt. Lukács szerint kudarcra ítélt műfajról van szó, hiszen egy kor társadalmi valóságának teljesen hiteles és objektív reprezentálása elképzelhetetlen egy olyan műben, amelynek valós és rendkívüli személyiség áll a középpontjában, mivel az olvasó a hősré fókuszálva nem tudja megalkotni az adott korszak társadalmának valós képét. Lackey érvelése szerint azonban az életrajzi regény létrejöttét az motiválta, hogy az éppen a történelmi regény korlátait, a történelem objektív ábrázolásának kizárólagosságát igyekezett ellensúlyozni. A két megközelítés különbsége az irodalom mibenlétéről vallott meggyőződések különbsége: míg Lukács számára az irodalom a világnézet elsajátításának eszköze (célja a társadalmi tudás megszerzése, melyből politikai öntudat és cselekvés következik), addig az amerikai irodalomtudós szerint az irodalom jóval plurálisabb, és kevésbé ideologikus gyakorlatokat takar.

Nem kétséges, hogy a fikciós műveletek szerepe kiemelten fontos egy életrajzi szubjektum megalkotásában, amiből az következik, hogy az életrajzi szubjektum teljes mértékben pontos és hiteles

Helikon 70 (2024) 3

DOI: 10.57226/Hel.2024.3.10

ábrázolása (amely mentes lenne minden fikciós művelettől) nem lehetséges. A biofikció esetében ugyanakkor nem elsősorban az életrajzi alak *ábrázolásán*, hanem egy adott cél érdekében történő *felhasználásán* van a hangsúly. Az életrajzi regény műfajának alapját képező klasszikus életrajznak a valósággal kialakított viszonya problematikus, ami megnehezíti a biofikció meghatározását. Egy biográfia legfőbb ismérve a hitelesség, a mérték-tartó és ellenőrizhető jelleg, továbbá az életrajzíró háttérben maradása és objektivitásra törekvése, ugyanakkor eleve nem lehet teljességgel hiteles az, amit egy életrajz felépített történetként mond el, hiszen minden narráció időrend-konstruálás, bizonyos események kiemelése (vagy kihagyása), külső rendezőelv alkalmazása, mindezek pedig kétségesse teszik a totális objektivitás meglétét. A biofikció nem a történészek klasszikus kíváncsi alapiján formálódik, eltávolodik a dokumentumoktól és a tényektől annak érdekében, hogy valamilyen sajátos víziót alkosson a személyiségről, a referencialitás azonban továbbra is fontos összetevője marad a műfajnak. Annak ábrázolása, hogy mit gondolt és hogyan érzett az életrajzi alak, a fikció területére vezet. Ezt az evidenciát azonban rögtön bonyolultabbá teszi, ha az életrajzi alak fennmaradt önéletrajzi írásait (naplók, memoárok, visszaemlékezések) a biofikció szövegszerűen is felhasználja. A valós dokumentumok gyakori használata ellenére a biofikció a legtöbb esetben nem tagadja fiktív mivoltát. Kivételek persze mindig akadnak: a Booker-díjas Peter Carey *Ned Kelly balladája* című kalandregényében (eredeti – beszédes – címén *True History of the Kelly Gang*) azt állítja, hogy az ausztrál bandita életének hiteles rekonstrukciójához egy eredeti kéziratos dokumentumot is felhasznált, melynek pontos lelőhelyét (Melbourne, State Library Victoria) és levéltári jelzetét is megadja a műben. A regény olvasói közül jó néhányan felkeresték a könyvtárat, hogy megtekintsék a szóban forgó dokumentumot, azonban azzal kellett szembesülniük, hogy a kézirat valójában soha nem létezett: ez is, mint a regény számos részlete, a fikció része. (1) Lackey arra is példát hoz, hogy a fikció miként alakítja a valóságot: *Sally Hemings* (1979) című nagy port kavart regényében Barbara Chase-Riboud a címszereplő fekete rabszolganő és Thomas Jefferson szerelmi viszonyát helyezi középpontba. Az abszolút tabunak számító feltételezést a kötet megjele-

nésekor a közvélemény és a Jefferson életét kutató történészek egy része is mereven elutasította, ám a téma olyannyira felforgatta a közbeszédet, hogy az ennek hatására elvégzett DNS-tesztek bizonyították: Hemings leszármazottai valóban rokonságban állnak Jeffersonnal. (129–137) Lackey a kötetben számos további irodalmi példát mutat be, ám elismerésre méltó, hogy fókuszát nem csupán az irodalom területére szűkíti. A *Portraits of Whom?* című fejezet (19–31) a portréfestészetre összpontosít: a szerző Manet Émile Zoláról készült festményét elemezve emellett érvel, hogy a portré a biofikciós esztétika kulcsfontosságú pillanatának is elgondolható.

Lackey „bevezetése” azon túl, hogy tisztázza a biofikció eredetével, alakulásával és legitimációjával kapcsolatos kérdéseket, lehetséges kutatási irányokat is kijelöl, továbbá bemutatja a biofikció körüli vitákat, és az egyes szövegek elemzésének folyamatát is feltárja. Olyan kérdésekre ad választ, mint hogy miért kulcsfontosságú az írek szerepe a biofikció alakulásában, továbbá egy, *A dán lány* című regény (2000) szerzőjével, David Ebershoff-fal készült interjút is közöl. A tankönyvként is kiválóan használható munka a fejezetek végén további művek olvasását ajánlja, értelmezésükhöz pedig konkrét vizsgálati szempontokat is felkínál.

(A recenzió a Petőfi Irodalmi Múzeum Oláh János szerkesztői ösztöndíjának támogatásával készült.)

HELIKON
